

Наставно-научном већу

Филозофског факултета у Београду

10. април 2019.

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ „СВАКОДНЕВНИ ЖИВОТ У ОКУПИРАНОМ БЕОГРАДУ (1941-1944)“ (380 стр) ДЕЈАНА ЗЕЦА, М.А

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Дејан Зец (Загреб, 1983) је, после завршене основне и школе и гимназије у Београду, с успехом окончао студије историје на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду. Дипломирао је на Катедри за општу савремену историју са дипломским радом „Ескалација Кипарске кризе 1974. године у београдској штампи“, са оценом 10. Просек на студијама био је 9,11. На истој катедри уписао је мастер студије, које је са просечном оценом 10 завршио после прве школске године. Његов мастер рад носио је наслов „Фудбал у окупираној Србији (1941-1944), што је значило примену интердисциплинарних метода, јер се ради о области која повезује историју, антропологију, историју спорта, историју свакодневног живота и друштвену историју, што је захтевало стицање посебних теоријских и методолошких знања. Захваљујући опсежним истраживањима предузетим за израду мастер рада, Дејан Зец је објавио две монографије и 20 научних чланака.

У школској 2010-2011. години волонтирао је на Филозофском факултету као сарадник у настави, где је помагао у организацији наставе на предметима Свет у савременом добу, 2 и Друштвена историја САД. Од фебруара 2011. године запослен је као истраживач приправник у Институту за новију историју Србије на пројекту „Традиција и трансформација. Историјско наслеђе и национални идентитети у Србији у 20. веку (бр. 47019), који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије. Докторске

студије уписао је 2011. године, где је положио све предвиђене испите са просечном оценом 10. Учествовао је на бројним научним скуповима у Манчестеру, Лондону, берлину, Атини, Варшави, Бриселу, Минхену, Рејкјавику и Талину. Објавио је две монографије и преко 20 чанака у зборницима и часописима на српском, француском, енглеском и немачком језику.

Највећи допринос Дејана Зеца српској историографији је његов укупни рад на историји свакодневице, која је изузетно методолошки захтевна историографска дисциплина. Управо због тога у српској историографији имамо мало радова на теме из свакодневног живота у прошлости. То се посебно односи на монографске радове, којих готово и да нема. Такве теме захтевају обраду посебних историографских извора, који сведоче о начинима организовања живота грађана у неком историјском периоду. Такве изворе теже је наћи него неке друге који су доступни у архивима, а и дубинска анализа тих ретких извора захтева посебну стручност. Такве теме посебно су важне за времена окупације, која се често посматрају искључиву у кључу војне историје. Свакодневни живот под окупацијом доноси потпуно нова сазнања о томе како је изгледао живот грађана у тим тешким условима, како су се они сналазили, каква је била исхрана, забава, саобраћај, рад.... Управо због богатства тема који ма се бави историчар свакодневице он мора бити обучен и поседовати посебна знања из низа хуманистичких и историјских дисциплина, што га чини опсежнијим и захтевнијим у односу на већину других методологија.

Предати докторат има 380 страна и све неопходне делове.

2. Предмет и циљ дисертације:

Новија српска историографија у великој је мери запоставила истраживања Другог светског рата. Већина младих научника данас се бави социјалистичким периодом, па су ранија раздобља остала без новијих читања. То се посебно односи на период окупације Србије у Другом светском рату, који је био доминантна тема током социјалистичке Југославије, кад је био доминантна тема историографије. Али тада је он био „оснивачки мит“, догађај из којег је проистекла нова власт, тако да су обрађиване теме биле само оне

које су величале ратничке победе. Тада није било места за нове методологије и нова питања, јер мит не трпи преиспитивања било које врсте. Уз то, тадашња методологија била је у потпуности концентрисана на политичке и војне догађаје, па су друга питања која би нам осветлила тај период остала необрађена.

У томе лежи највећа вредност доктората Дејана Зеца. Јер, друштвена историја Другог светског рата, изузев у два рада, у потпуности остала необрађена, док је тема свакодневног живота у томе периоду у окупираној Србији остала скоро потпуно неотворена у досадашњим истраживањима. Због тога смо добили једно сасвим ново истраживање тог периода, које је посебно важно и због тога што допуњује историју Београда за сазнања која нам до сада нису била доступна.

Најважнији циљ овог истраживања је да, као што аутор каже „анализом адекватних историјских извора и консултовањем релевантне историографске литературе, утврди и објасни у целини и у својој сложеној међусобној повезаности феномене који су били карактеристични за свакодневни живот просечног Београђанина“. Одлучивши се за веома разгранату и раслојену структуру, аутор је покрио велики број питања која су одређивала живот грађана главног града и тиме успео да дочара све кључне елементе који су на њега утицали. Тиме је он испунио свој циљ да на светло дана изнесе до сада потпуно непознате податке и да укрсти феномене који су одредили то време, све поредећи случај Београда с другим окупираним престоницама тадашње Европе.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању:

Основна хипотеза од које се пошло у овом истраживању јесте да је почетак рата у потпуности променио живот и навике становника Београда. Та хипотеза доказује се на свакој страници ове дисертације, почевши од поглавља која говоре о исхрани и снабдевању, образовању, културном или спортском животу. Иако борби у граду није било до пред сам крај рата, сви облици живота били су обележени окупацијом, а живот је крио многе опасности и ризике.

Наредна хипотеза говорила је о томе да је рат донео велике демографске промене у граду. С једне стране, велики број људи отишао је у избеглиштво, повлачећи се углавном у унутрашњост земље, где је било лакше доћи до хране и организовати живот на егзистенцијалном минимуму него у великом граду. Овај докторат показао је и како је на живот града утицала и прилив избегличког становништва, које је у великим бројевима пристизало из других крајева Југославије, а посебно оних крајева који су се нашли у оквиру НДХ, што је довело до масовног избеглиштва српског становништва.

Важна претпоставка од које се пошло у овом докторском раду је и она да је одсеченост од Војводине која је била под контролом НДХ битно променило живот Београда. То је значило и прекидање дотока хране из најближе околине града, али је значило и ограничавање слободе кретања.

Од претходних идеја о томе шта ће показати ово истраживање посебно су важне оне које су се односиле на окупациону пропаганду, као и на културни живот у граду који је био под снажним идеолошким утицајем. Кључни циљ пропаганде била је нормализација живота под окупацијом, па се су се окупационе власти трудиле да становништву понуде лаку забаву и разоноду као начин да се свакодневне патње што брже забораве.

Сматрамо да је кандидат Дејан Зећ добро дефинисао почетне претпоставке и истраживачке задатке, као и да је својим радом доказао да су теме биле добро постављене и да су истраживањима добиле потврду.

4. Кратак опис садржаја дисертације:

Докторска теза Дејана Зеца почиње опсежним Предговором у коме је аутор поставио методолошке основе свог истраживања, упознајући читаоце с изворима и литературом на којима се заснива овај рад. Будући да се ради о веома захтевној методологији и сарадњи са суседним друштвеним наукама, овај део је изузетно богато обрађен, што омогућава

касније праћење рада. Такође, пошто су кориштени веома разноврсни историјски извори, било је потребно читаоца упознати с грађом на којој се заснива овај рад.

Увод је веома добро разрађен и на готово 50 страна аутор је читаоце упознао с Београдом у претходном, међуратном периоду, дајући основне податке о Априлском рату и успостављању окупационих власти после капитулације Југославије.

Након Увода рад је подељен на 8 поглавља. Први део „Живот града“ обрађује кључна питања инфраструктуре окупираног града која су утицала на свакодневни живот. Саобраћај, водовод и канализација, струја, чистоћа и здравствене прилике биле су током рата доведене до егзистенцијалног минимума, што је битно утицало на погоршање живота људи, угрожавајући чак и сам њихов опстанак.

Други део носи наслов „Исхрана и снабдевање“, чиме се покрећу нека од најболнијих питања тог времена: недостатак хране за Београђане и за све оне који су због ратних прилика дошли у Београд. Зеџ је реконструисао узроке несташица, које су подизале цене и подстицале становнике да започну сопствену пољопривредну производњу у више него скученим градским условима. Други део овог поглавља односи се на снабдевање другим важним производима, као што су огрев, одећа и обућа, дуван и цигарете. Реконструкција начина на које су људи долазили до неопходних ствари, у условима у којима су били готово потпуно онемогућени да путују и да се снабдевају са села, значајан је допринос овог докторског рада.

Треће поглавље посвећено је просвети и образовању, јер се радило о једном од кључних питања, како за млађе генерације тако и за њихове породице. Након краћег прекида у раду школа, њихов рад је обновљен, али је био обележен пропагандом и снажно идеолошки обојен. Пропаганда је веома значајна тема овог рада, па је зато и посебно поглавље посвећено том питању. У делу рада који носи наслов „Информисање и пропаганда“ Зеџ доноси веома занимљиву анализу београдске штампе – како оне која је припадала окупационим властима, као што су били *Ново Време* и *Обнова*, тако и илегалној штампи која је припадала партизанском и четничком покрету. Посебну пажњу Зеџ је посветио

Радио-Београду, који је и био главно средство пропаганде, али је у анализу ушла и савезничка радијска пропаганда.

Посебно поглавље носи наслов „Гласине и пророчанства“, што је изузетно методолошки занимљиво. Под окупацијом, с изузетно контролисаном штампом, гласине су најчешће управо биле главни генератор јавног мњења анализа тог сегмента живота у рату посебно је методолошки захтевна, посебно што се аутор упустио у анализе још мање доступних питања као што су борба против гласина и пророчанства и предсказања.

Наредна два поглавља посвећена су културном животу у престоници. У поглављу под насловом „Књижевни живот, издаваштво, библиотеке“, аутор се бави културном политиком под окупацијом, али и контролом, притисцима, цензуром и укусима читалачке публике. Наредно поглавље носи назив „Позоришта, биоскопи и јавне манифестације“, у коме анализира и делатност званичних институција, на првом месту Народног позоришта, али и, како то сам квалификује, аматерске и дилетантске продукције. У то време посебно су били популарни биоскопи, где је аутору у анализи помогао биоскопски репертоари, али и регулатива о увозу, дистрибуцији и приказивању филмова. Ту је и анализа музеја, изложби и концерата, али и демонстрације окупационе моћи помоћу културе.

Последње поглавље посвећено је спортском животу. То треба нарочито нагласити јер је Дејан Зећ један од првих историчара који су се бавили историјом спорта, а његов мастер рад управо је посвећен фудбалу у време окупације у Другом светском рату. У овом поглављу он је те анализе проширио и на друге спортове, повезујући ту значајну димензију свакодневног живота и с кључним идеолошким питањима. Као и када је културни живот у питању, посебна пажња посвећена је упливу идеологије и у ову сферу свакодневице, јер је главна функција спорта била пропаганда, али и стварање илузије нормалног живота.

На крају рада следе Закључак, Списак извора и литературе, као и биографија аутора.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Комисија оцењује да је докторском дисертацијом „Свакодневни живот у окупираном Београду (1941-1944)“ Дејан Зеџ допринео ширењу знања о историји главног града Србије и то у једној веома специфичној фази, током окупације у Другом светском рату. Град који је међу европским престоницама највише пута бомбардован и који је у оба светска рата живео под окупационом управом, понео је тешке ожиљке из тог времена. Сналажење у условима опште несташнице и сиромаштва, организација преживљавања, велики проблеми с хигијеном и здрављем, као и идеологизација културног и спортског живота теме су о којима домаћа историографија није много знала. Само су неки делови ове теме раније били обрађени, у првом реду културни живот. Али сви други аспекти, посебно они најважнији који се односе на инфраструктуру и елементарне услове преживљавања нису били познати нашој историографији. То је последица чињенице да је историја свакодневице изузетно захтевна методолошка дисциплина, јер подразумева и познавање читавог низа суседних друштвених и хуманистичких наука, али и дубинску анализу тешко доступних историјских извора. У условима строго контролисане штампе и свих информација каква је била под окупацијом, потребно је применити посебне дубинске анализе да би се дошло до тачног податка и да би се створила што комплекснија слика.

Упркос свој сложености теме, Дејан Зеџ је с успехом савладао потребне методологије и у лепо писаном тексту изнео једну до сада непознату историју српске престонице у једној од најтежих раздобља његове историје. Аутор је, јасно и прегледно написаним докторским радом допринео српској историографији и њеном познавању историје свакодневице, али и историје Београда.

1. Закључак

Докторска дисертација Дејана Зеџа урађена је у складу са одобреном пријавом теме. Ради се о опсежном истраживању у српским архивима, посебно у Архиву Србије и Архиву града Београда. Веома обимна историјска грађа била је изазов за младог истраживача, али је Дејан Зеџ успео да, кроз јасну структуру, доследно изложи своје резултате. Ради се о

самосталном и оригиналном научном делу на тему о којој су постајала раније само парцијална сазнања. Прецизним стилем он читаоца води кроз трагичне и занимљиве догађаје из времена окупације Београда, постављајући и значајна питања о понашању друштва у тако тешким историјским околностима.

Због свега наведеног, закључујемо да су се стекли услови за јавну одбрану доктората Дејана Зеца.

У Београду, 10. априла 2019.

Проф. др Милан Ристовић
Редовни професор
Филозофски факултет

др Миле Бјелајац
Научни саветник
Институт за новију историју Србије

Проф. др Алексеј Тимофејев
Ванредни професор
Филозофски факултет

Проф. др Дубравка Стојановић
Редовна професорка
Филозофски факултет
(менторка и писац реферата)